

Az élettörténet módszertani újragondolása

Szilágyi Miklós: A személyes paraszti tudás érvényessége. Kisújszállás társadalma és gazdálkodása egy száz évet élt parasztgazda emlékezetében. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2006. 203 p. /Néprajzi tanulmányok/

Szabó Lukács 1892-ben született Kisújszálláson, hétgyermekes családban elsőként. Ekkor még élt apai nagyapja és anyai nagyanyja. Iskolába naponta kétszer jártak: délelőtt is, délután is mentek. Mindvégig az osztály közepén ült, ami osztályzás híján a tanulmányi eredményt tükrözte. Vizsgára már csak egyedül jelentkezett, társai addigra elmaradoztak az iskolából. Szabadidejükben labdáztak, sicikkeltek, bigéztek, gomboztak stb. 1906-tól vonták be a szülei komolyan a gazdálkodásba: a gyermekmunkák után ez év nyarán részt vett az aratásban. 1912-ben bevezették az áramot a városba. Az első világháború idején besorozták, bejárta egész Közép-Európát. 1926-tól volt rádiója. Első feleségét gyerekkora óta ismerte, mivel mindketten az Ady Endre utcában laktak. Egy gyermekük született, harminc évet éltek együtt. Közepes gazda volt, elsősorban búzát és tengerit termesztett. 1928-tól méhészkedett, illetve tagja volt a baromfi Egyesületnek is. A második világháborúban is részt vett, de csak a környékre vitték el, 1942-től pedig folyamatosan otthon tartózkodhatott. Az önálló gazdálkodás rövidesen véget ért: kuláknak nyilvánították, és valamennyi földjüket elvették. 1952-ben újra megnősült. A téesszából hetvenéves korában ment nyugdíjba. 1993-ban halt meg.

A narratív műfajok iránti érdeklődés kezdetei nagyjából egybeesnek a néprajztudomány kialakulásával. A személyes dokumentumok felfedezésére néhány évtizeddel később kerül sor, elsősorban a folkloristák körében. Az 1960-as évek végétől és az 1970-es évek elejétől folyamatos a kutatók nyitottsága a paraszti visszaemlékezések és önéletrészek iránt.¹ A szövegközlések mennyisége számottevő, az elemzésekből is tekintélyes listát lehetne összeállítani – a legrészletesebbet Mohay Tamásnak köszönheti a szakma, aki egy ipolynyéki parasztember naplóját dolgozta fel (Mohay 1994). Módszertani szempontú megközelítésekkel viszont lényegesen ritkábban találkozhatunk, holott korántsem adhatók evidens válaszok azokra a kérdésekre, amelyek ezzel kapcsolatban felmerülnek, és az adatgyűjtés és -feldolgozás során ezeknek alapvető fontosságúaknak, elsőként tisztázandó problémáknak kellene lenniük. Különösen két dolgot szükséges nagy odafigyeléssel kezelni. Egyrészt nem hagyhatók reflektálatlanul a személyes dokumentum keletkezésének körülményei: saját lejegyzés vagy interjú eredménye, célzott szándék és közönség. Másrészt tisztázni kell, mert világosan kell látni, hogy mire és mennyiben használható a kutató rendelkezésére álló szöveg.

Szilágyi Miklós legújabb könyve Szabó Lukács élettörténetét foglalja magában. De már rögtön a bevezető első mondatában jelzi, hogy szándéka ennél több. „A rendszeres terepmunkát végző etnográfus életében is ritka a módszertani tanulságok megfogalmazását kikényszerítő találkozás egyetlen kiváló képességű adatszolgáltatóval!” – kezdi mondandóját. Most elsősorban a „módszertani tanulságokra” irányítom a figyelmet, az idézet másik kulcseleméről, az „egyetlen kiváló képességű adatszolgáltatóról” később esik szó. A szerző életművéből tudjuk, hogy régóta foglalkoztatja a kérdéskör: 1986-ban közli első nagyobb lélegzetvételi írását a gyűjtőmódszerekről és az adatok tudományos hasznosíthatóságáról (Szilágyi 1986), 1993-ban előadást tart a személyes tudás feldolgozásának lehetőségeiről,² 2001-ben pedig egyetemi tankönyvet ír a néprajzi forráskritikáról (Szilágyi 2001a). A jelen munkában – a korábbiakhoz hasonlóan – három módszertani relevanciájú kérdést tart szükségesnek felvetni és megválaszolni. Először is részletezi az élettörténet mint szöveg „elkészülésének” folyamatát: 1988-ban találkozott először Szabó Lukáccsal, 1993-ig tizenkilenc alkalommal beszélgettek, összesen negyvenkét órányi anyagot rögzített, ami legépelet formában 759 szövegoldalt tesz ki, illetve beavat a gyűjtő és az adatközlő kapcsolatába, megosztja velünk az irányítottság mértékét és mikéntjét, majd a kérdező – az évek során folyamatosan változó – szándékait is. Az ilyen jellegű személyes dokumentumok kapcsán ugyanis nem feledkezhetünk meg arról, hogy

„[...] a forrásokot magának a szaktudománynak kell létrehoznia, az etnográfának és a folklorisztikának az is része, hogy művelője kutassa fel, rögzítse, tegye tanulmányozhatóvá a szellemi emlékeket, illetve válogassa össze, szervezze múzeumi gyűjteménnyé a tárgyi emlékeket. A néprajz forrásainak »előállítás« elkerülhetetlenül együtt jár azzal, hogy a kutató személyisége (felkészültsége, szorgalma, a szakág iránti elkötelezettsége) is, a szellemi hagyományokkal és tárgyakkal élők, tehát a forrás létrehozásában »segédkezők« habitusa is számottevően befolyásolja magának a forrásnak a tartalmát, megformáltságát, ezzel együtt forrásértékét is.” (Szilágyi 2001a:7.)

Mindez fontos része a szövegközlési etikának, de amivel igazán újat mond Szilágyi Miklós, az ezután következik. Kellemtelen és kényes kérdést tesz fel magának: mennyiben tekinthető hitelesnek egy visszaemlékezés, mi az igazságtartalma, hogyan viszonyul a valósághoz? Vagyis: tekinthető-e forrásnak egyáltalán, és ha igen, mennyiben? Az *oral history* kutatásának alapvető kérdései ezek. A történészek kételyei erőteljesek, az írott dokumentumokkal szemben másodrendűként kezelik a szóbeli történelmet, legfeljebb az egyidejű források kiegészítőjeként használják az időben később keletkező közléseket (lásd még Thompson 1988; Prins 1993). Az időbeli távolság miatt nem zárható ki a memória sebezhetősége mint kockázati tényező, ugyanakkor pedig a jelen talaján megformált visszaemlékezés olyan konstrukciós termék, amely nagyobb mértékben szól a jelenről, mint magáról a múltról vagy, ahogyan Gyáni Gábor fogalmaz,

„[...] a narratív struktúrában megnyilvánuló emlékezés eleve retrospektív jellegű, valójában nem a múlt szintjén narratív módon feldolgozott tapasztalatát, hanem a jelen horizontjából feltáruló múltat beszéljük el” (Gyáni 2000:134).

A vitatott kérdés élét mind ez idáig nem sikerült tompítani megnyugtató válasszal. K. Horváth Zsolt például a következő javaslatot teszi arra vonatkozóan, hogy a problémának elejét lehessen venni, és hogy kikerülhető legyen a hitelességpolémia útvesztője, netán zsákutcája:

„Mivel a részt vevő megfigyelésnél közvetlenebb megismerési státus aligha van, ám a

közvetítés – az emlékezés, akár írott, akár orális folyamata – több szempontból is problematikus, így javaslom, hogy ezen elbeszéléseket ne tényirodalomként, hanem inkább fikcióként olvassuk, hiszen [...] nem a külső referenciák, a bennük elmesélt eseménysorok okán érdekesek elsősorban, hanem a bennük artikulált történetfelfogás, személyes történetkép miatt. A fikció [fictio] szó történeti kontextusban való használata azonban nem kell, hogy gyanút vagy kételyeket ébresszen e sorok olvasójában, hisz nem abban kételkedem, hogy amit ezen elbeszélések elmesélnek, az nem történt meg, azaz nem szemantikus tudáson alapulnak, tehát nem factumok [...], hanem azt állítom, hogy mivel olyan személyes, szubjektumhoz fűződő megnyilatkozásokat közvetítenek, melyeket ellenőrizni egyébként sem áll módunkban (tehát vagy elfogadjuk bizalmi alapon, vagy nem), így – ha fikcióként tételezzük ezeket, azaz olyan események során, melyek megtörténhettek: tehát van köztük a »valósághoz« – akkor historikusként nem kell viaskodnunk a »történeti valóság« ma már kissé avított, nehezen definiálható, statikus fogalmával, s ehelyett inkább a történeti események mentális világára, e tudatosan-tudattalanul megkonstruált »képzetrendszerre« [imaginaire] vethetjük szemünket, melyből türelmes kutató újabb és újabb tanulságokat vonhat le az embereket motiváló sokféle lehetséges értékről és stratégiáról.” (K. Horváth 2002:98; lásd még Gyáni 1997:28.)

Mindez rendben is volna, egyet is érthetünk vele, mégsem érhetjük be vele. Etnográfusként semmiképpen sem. Mivel a néprajz alapvető forrása a terepen, interjúk formájában megszerzett ismerethalmaz, nem kerülhető meg ilyen elegánsan a hitelesség kérdése. Nem elégséges odáig eljutni, hogy a közölt adatok akár igazak is lehetnek, mert megtörténhettek. Meg kell találni a módját annak, hogy a visszaemlékezések formájában hozzáférhetővé váló információk kezelhetők legyenek, vagy másként fogalmazva: meg kell találni, ki kell dolgozni az adekvát viszonyt a gyűjtő/kutató és az emlékek képében feltárulkozó adatközlői tudás között.

Szilágyi Miklós erre az igen nehéz és hiánypótló feladatra vállalkozik. A könyv címe is erre utal: *A személyes paraszti tudás érvényessége* (kiemelés – T. T.). Számolva az élettörténet személyességének és retrospektív jellegének valamennyi rizikófaktorával, a szerző alternatívát nyújt a néprajzi feldolgozásra. Álláspontja szerint a terepen rögzített adat és a néprajzi adat közötti út a forráskritikán keresztül vezet.³ A teória megfogalmazása mellett pedig példaértékűen be is mutatja, hogyan végezhető el az izzadságos feladat.

Két stratégia alkalmazását tekinti szükségesnek. Egyrészt kontrollanyagot használ: áttekinti a helyi sajtót 1892-től, beszélgetőtársa születési évétől, interjúkat készít más kisújszállási lakosokkal (többek között Szabó Lukács családtagjaival is), illetve felidézi a szakirodalomban felhalmozott ismereteket. Az élettörténet és a kontrollanyag párhuzamosan fut egymás mellett főszöveg és lábjegyzet formájában. Meghökkenítő Szabó Lukács kiváló memóriája. Az esetek döntő többségében a megfelelés pontos, még a neveket, az évszámokat, a mennyiségbeli információkat illetően is. Igen csekély azon kivételek száma, amikor elcsúszás van a primer és a kontrollanyag között: a leányiskolák számának meghatározásában téved (33. p.), ellentmondásosan beszél a sörivás szokásáról (80. p.), kétségbe vonható a feketekávé fogyasztása az adatközlő által megjelölt időben (105. p.), illetve pontatlanul emlékszik a legelőhasználatra (141. p.). A konkrét adatok egymásba vetését ki kell egészíteni egy alapos néprajzi elemzéssel is – hiszen e nélkül nem lehet megnyugtató következtetéseket levonni a szerző álláspontja szerint. Ezért második lépésként, a visszaemlékezés tartalmi részletein túljutva azt vizsgálja meg,

hogyan az adatközlő hiteles tudásának határai hol húzódnak meg, vagy – megfordítva a kérdést –: meddig hallgathatja az etnográfus bizalommal beszélgetőtársa történeteit, illetve a kétely különböző fokozataival hogyan járjon el? Két paraméter segítségével találja kezelhetőnek a problémát: megvizsgálja Szabó Lukács ismereteit humán környezetre vonatkozóan (a hangsúlyt az ismeretségi fokozatokra helyezi), majd a természeti és épített környezetéről szerzett tapasztalatainak körét. Mindezek után kellő tudásra tehet szert az etnográfus ahhoz, hogy elég jó magabiztossággal eligazodhassék az előtte feltáruló adathalmazban, és eldönthesse, mekkora a forrásértéke, és mennyiben használható a néprajzi ismeretek gyarapítására. A jelen esetben Szilágyi Miklós az alábbi következtetésre jutott:

„Az az előfeltevés vezetett ezeknek a kontrolladatoknak a gyűjtésében, hogy ha az olyan tényeknek az »elraktározásában«, melyekről a helyi újság tudósított vagy hírt adott (az »akkor« nevezetesen, a helyi közvéleményt foglalkoztató eseményeknek, az ezekben az eseményekben elhíresült személyek hírének-nevének), feltétlen megbízhatónak bizonyul adatszolgáltatóm hallatlan tágas memóriája (ahogy annak bizonyult!), akkor a legcsekélyebb okom sem lehet rá, hogy kételkedjem a mindennapi életviszonyokra, a munkavégzésre, a családi kapcsolatokra vonatkozó azon közléseinek hitelességében, melyeknek nem lehet nyomát találni a sajtóban, mert »akkor« nem minősültek szenzációnak, Szabó Lukács viszont (olykor egyes-egyedül a kisújszállási öregek közül!) határozottan emlékszik rájuk.” (12–13. p.)

És használta is Szilágyi Miklós számtalan tanulmányában ezt a tudásanyagot (Szilágyi 1990; 1992a; 1992b; 1992c; 1993; 1994a; 1994b; 1996b; 1996c; 1999a; 1999b; 2001b; 2001c; 2002; 2003; 2004).

A szerző harmadik módszertani kérdése az egyéni eset (egy adat) és a közösségi gyakorlat (általánosítás) kapcsolatára, a két szint közötti átjárhatóság lehetőségeire vonatkozik. A személyes dokumentum ugyan „partikuláris”⁴ jellegű, de az etnográfusnak éppen szakmája sajátosságából kifolyólag („néprajzi gyűjtés közben egyedi tudással, egyszeri jelenségekkel van találkozásunk – hitelesen csak ezt rögzíthetjük” [Szilágyi 2001a:63]) nem elégséges ezt tudomásul vennie, választ kell találnia arra is, hogy az egyéni tudás érvényessége miként kapcsolódik ahhoz a közösséghez, melynek tagja. Niedermüller szerint

„[...] az egyéni élettörténet nemcsak egyetlen individuum életének partikuláris eseményeit, hanem sokkal inkább egy közösségnek, egy társadalomnak, egy történeti szituációnak az egyéni szövetén átszűrődött képét tartalmazza” (Niedermüller 1988:387⁵).

Módszertani tankönyvében Szilágyi Miklós bírálja az „egy adat – nem adat” megnevezett álláspontját. Véleménye szerint ez nem tekinthető abszolút érvényű szakmai normának, ugyanis „az etnográfia/folklorisztika – több résztéma esetében különösen – inkább az egyediből vezette le általánosításait, mintsem a »közösség« minden egyes tagjára jellemzőnek tételezett tudást remélt rekonstruálni” (Szilágyi 2001a:51). Következtetése az, hogy a személyes emlékek felhasználhatók a „közösségi tudás” rekonstruálásához,

„[...] hisz ugyanolyan egyedi adatok ezek, mint amelyekből a terepmunka során a »sok« adatközlő egybehangzó véleményét meghallgatva a faluközösségre jellemzőnek állított általánosításainkat fel szoktuk építeni!” (Szilágyi 2001a:62.)

Természetesen itt is a forráskritikának kell megelőznie az állításokat:

„Azt is szeretném ugyanis tudatosítani Szabó Lukács »teljes tudását« magában fog-

láló közleménnyel s annak értelmező elemzésével, hogy bármilyen recens adat érvényesége csak a néprajzi gyűjtőnek megnyilatkozó személy és közösség viszonyának gondos elemzésével tisztázható megnyugtatóan.” (15. p.)

A már említett módszerek erre a kérdésre vonatkozóan is hatékonyan alkalmazhatók, és a gondos előmunkálatok következtében leleplezhetővé válnak a személyes tudás korlátai. A *Bevezető*ben nem mulasztja el tehát a szerző felhívni a figyelmet arra, hogy az élettörténet olvasása során hol van az a határ, amelyen túlmenően az adatközlőnek nincsenek, nem lehetnek személyes tapasztalatai (21–22. p.), illetve melyek azok a tendenciák, melyek valószínűleg valóságok, de „tudományos igényű következtetést megalapozó jelentőségük aligha van” (23. p.). Végül – szerényen és óvatosan – így összegezi Szilágyi:

„Hadd reméljem: személyes emlékei valóban a *kisújszállási* paraszti létforma és mentalitás monografikus összegzéseként olvashatóak.” (26. p.)

Miután a szerző legfontosabb vállalását a fentiekben részleteztem, jelzem, hogy a könyv olvasatai nem szűkülnek a módszertani következtetésekre – bár ez önmagában is bőven elégséges lenne. Érdemes a világtörténelmi események mikroperspektíváját figyelemmel kísérni (világháborúk, téeszésítés, államosítás). Ugyanakkor fontosnak tartom azt is, hogy a felidézett emlékeket azzal az érzékenységgel kövessük, amely nyitott az emlékezet és történelem kapcsolata felé is. Az a százéves világ, amely feltárul előttünk Szabó Lukács élettörténetében, e kettő mezsgyéjén mozog. Számára megélt esemény, személyes tapasztalat, miközben ma már több felnőtt generáció számára olyan múlt, amellyel közvetlen érintkezése nincsen. Az itt közölt anyag olyan kutatás bázisa is lehet, melynek során akár az is tetten érhető, hogy a kommunikatív emlékezet miként kanonizálódik, hogyan alakul át kulturális emlékezetté.⁶ Ezenfelül a két világháborúról és a téeszésítésről szóló részek kiemelése azért is szükséges, mivel ezek az életút nagy fordulópontjai voltak, azok az időszakok, amikor az egyén elveszítette a kontrollt saját életpályája fölött, és kiszolgáltatottságának mértéke minden várakozást és korábbi tapasztalatot felülmúlt.⁷

Végül pedig hadd fogalmazzam meg hiányérzetemet. Mivel Szilágyi Miklós nem az élettörténet szöveg voltára helyezi a hangsúlyt, a cselekvésszöveg narratív aspektusai háttérben maradnak. Jelzi ugyan, hogy „a kronológiát és a tematikus elrendezés igényét szem előtt tartva fejezetekbe rendeztem, erősen szelektáltam és megszerkesztettem a magnetofonon rögzített, a közölkethetőnél többszörös mennyiségű anyagot” (27. p.), a szerkesztés nyomai azonban láthatatlanok maradnak. A közölt szövegrészek folyamatosak, nem tudjuk meg, hogy a kronológián és a tematikán túlmenően – például az élettörténet megformálása szempontjából – miképpen viszonyulnak egymáshoz, és az irányítottságra vonatkozóan is csak általános információkat kapunk a *bevezető*ben. Csak minimális mértékben használja fel a lábjegyzeteket arra, hogy a különböző időpontok beszélgetéseit összekapcsolja, az ezek közötti kapcsolat mibenlétét felvillantsa – mindössze nyolc utalást (9., 13., 48., 164., 278., 313., 314., 319. lábjegyzet) találhatunk erre a 335 lábjegyzetből. Így homályban marad az is – és csak következtetni lehet a saját kutatói tapasztalatból és a szakirodalmi ismeretekből –, hogy a közölt részek milyen relevanciával vannak jelen a rögzített negyvenkét órnyi hanganyagban, hol vannak a töréspontok, milyen aránybeli eltérések vannak az egyes események elbeszélésében, miért ér véget az élettörténet a földek elvételével, az életpálya korántsem végső mozzanatával.

Ajánlom a könyvet mindazoknak, akik monografikus igényű olvasmányra vágnak, azoknak, akik élettörténetekben érdekeltek, de különösképpen az etnográfusoknak – közülük pedig mindenkinek, aki interjúzással gyűjti az adatokat, vagy a mások által interjúzással összeállított történeti forrásbázisokra támaszkodik. Úgy gondolom, Szilágyi Miklós a szakma számára hiánypótló és a továbbiakban megkerülhetetlen módszertani alapmunkát készített. Könyve ugyanakkor mindazon más tudományterületek képviselői számára is, akik szubjektív dokumentumokkal foglalkoznak, hasznos modellekkel és következtetésekkel szolgál.

JEGYZETEK

1. A nemzetközi szakirodalom áttekintéseként lásd Klein 2006, a magyar anyagra vonatkozóan pedig lásd Mohay 2000.
2. Az előadást később írásban is közölte (Szilágyi 1996a).
3. Hadd jelezzem, hogy Szilágyi Miklós nem zárja ki a fent idézett szerzők által képviselt álláspontot sem, nem határolódik el ettől az olvasattól; viszont elfogadhatatlannak tartja, hogy etnográfusként elvonatkoztasson az adatok forráslehetőségeinek megvizsgálásától.
4. A kifejezést Niedermüller Péter, majd később Gyáni Gábor használja (Niedermüller 1988:387; Gyáni 1997:28).
5. Hasonló álláspontot a szakma határain kívül is találhatunk (lásd például Gueniffey 2002:144).
6. A kollektív emlékezet formáinak, a kommunikatív és a kulturális emlékezetnek az elméletét Jan Assmann dolgozta ki (lásd Assmann 1999).
7. Bár a világháborús élmények az élettörténetekben kiemelt fontossággal vannak jelen, kevés az ezekre összpontosító elemzés (lásd például Mohay 2000:778–781; Kaivola-Bregenhøj 2006).

IRODALOM

ASSMANN, JAN

1999 A kultúra emlékezete. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrában. Budapest: Atlantisz.

GUENIFFEY, PATRICE

2000 A biográfia a megújuló politikatörténetben. *Aetas* 3:136–149.

GYÁNI GÁBOR

1997 A napló mint társadalomtörténeti forrás. A közhivatalnok identitása. *In* Szabolcs-Szatmár-Beregi levéltári évkönyv, 12. Nagy Ferenc, szerk. 25–33. Nyíregyháza: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára. /Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár kiadványai. 1. Évkönyvek./

2000 Emlékezés és oral history. *In* uő: Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése. 128–144. Budapest: Napvilág.

K. HORVÁTH ZSOLT

2002 Önarcképcsarnok. A személyes emlékezés mint történelmi probléma. *In* A történész szerszámosládája. Szekeres András, szerk. 81–102. Budapest: L' Harmattan – Atelier. /Atelier füzetek./

KAIVOLA-BREGENHØJ, ANNIKKI

2006 War as a turning point in life. *In* Narrating, doing, experiencing. Nordic folkloristic perspectives. Annikki Kaivola-Bregenhøj – Barbro Klein – Ulf Palmenfelt, eds. 29–46. Helsinki: Finnish Literature Society. /*Studia Fennica, Folkloristica*, 16./

KLEIN, BARBRO

2006 Introduction. Telling, Doing, Experiencing. Folkloristic perspectives on narrative analysis. *In* Narrating, doing, experiencing. Nordic folkloristic perspectives. Annikki Kaivola-Bregenhøj – Barbro Klein – Ulf Palmenfelt, eds. 6–28. Helsinki: Finnish Literature Society. /*Studia Fennica, Folkloristica*, 16./

MOHAY TAMÁS

1994 Egy naplóíró parasztember. Nagy Sándor élete és gazdálkodása a 20. század első felében Ipolynyéken. Tanulmányok az anyagi kultúra köréből. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem. /*Dissertationes Ethnographicae*, 8./

2000 Egyének és életutak. *In* Magyar néprajz. 8. Társadalom. Paládi-Kovács Attila, főszerk. 760–790. Budapest: Akadémiai Kiadó.

NIEDERMÜLLER, PÉTER

1988 Élettörténet és életrajzi elbeszélés. *Ethnographia* 99(3–4):376–389.

PRINS, GWYN

1993 Oral History. *In* New perspectives on historical writing. Peter Burke, ed. 114–139. University Park, PA: The Pennsylvania State University Press.

SZILÁGYI MIKLÓS

1986 Gyűjtőmódszerek és forráskritika a néprajztudományban. Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék. /*Folklor és etnográfia*, 26./

1990 Amikor átment rajtunk a front. *Jászkunság* 36(2):50–61.

1992a 100 év építési gyakorlatának változásai egy kisújszállási gazda emlékezetében. *Ház és Ember* 8:237–250.

1992b '906-ba én három hétig a szűrű közepin álltam. *Jászkunság* 38(3):28–30.

1992c Szójarás volt, hogy kosútoznak. *Tekintet* 5(1):125–128.

1993 A gabona nyomtatásának utóélete a kisújszállási parasztgazdaságokban. *Ethnographia* 104:415–421.

1994a A szóbeli megállapodás jelentősége a kisújszállási gazdák és alkalmazottaik munkaszerződéseiben. *In* Parasztkultúra, populáris kultúra és a központi irányítás. Kisbán Eszter, szerk. 107–128. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézet.

1994b Szabó Lukács 100 esztendeje. „...Akkor vigkedvűbb vót az ember”. *In* Kisújszállás és Vidéke Nagykun Kalendárium az 1994. közönséges évre. 172–178. Kisújszállás: Önkormányzat.

1996a Az alföldi mezőváros társadalma személyes nézőpontból (Egy 100 éves kisújszállási gazda tudásának általános lehetőségei). *In* A társadalom néprajzi vizsgálatának eredményei és lehetőségei az Alföldön. Szilágyi Miklós – Szűcs Judit, szerk. 127–138. Csongrád: Csongrád Város Önkormányzata.

1996b A kisújszállásiak külterjes állattartásának mai emléke. *Múzeumi Levelek* 75(2):127–138.

1996c A nagykun öntudat. *Regio – Kisebbségtudományi Szemle* 7(1):44–68.

1999a Kisújszállási gyermekjátékok. *Ethnica* 1(4):11–13.

- 1999b Néphitadatközlők – manapság. Kisújszállási példák. *In* Démonikus és szakrális világok határán. Mentalitástörténeti tanulmányok Pócs Éva 60. születésnapjára. Benedek Katalin – Csonka-Takács Eszter, szerk. 263–277. Budapest: MTA.
- 2001a Néprajzi forráskritika. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó. /Néprajz egyetemi hallgatóknak, 24./
- 2001b A kappan. *In* Számadó. Tanulmányok Paládi-Kovács Attila tiszteletére. Hála József – Szarvas Zsuzsa – Szilágyi Miklós, szerk. 85–101. Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézet.
- 2001c A fogás. Adatok a földterület és a szántási idő tagolásához. *In* Társadalom, kultúra, természet. Tanulmányok a 60 éves Bellon Tibor tiszteletére. Barna Gábor, szerk. 197–205. Karcag–Szeged–Szolnok. /A Jász-Nagykun-Szolnok megyei múzeumok közleményei, 57./
- 2002 Kuláknak lenni... Kisújszállási élményelbeszélések. *In* Mir-susné-xum. Tanulmánykötet Hoppál Mihály tiszteletére. Csonka-Takács Eszter – Czövek Judit – Takács András, szerk. 495–514. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- 2003 Szövegelemek egy családi tragédiáról. *Ethnica* 5(4):139–141.
- 2004 Libatenyésztés az Alföldön. *In* Az Alföld gazdálkodása. Állattenyésztés. Novák László Ferenc, szerk. 399–414. Nagykőrös: Arany János Múzeum. /Az Arany János Múzeum közleményei, 10./

THOMPSON, PAUL

1988 The voice of the past. Oral history. Oxford: Oxford University Press.